

EDIČNÍ POZNÁMKY

Divadelní hry Nerudovy vydal po prvé Ignát Herrmann v Sebraných spisech J. Nerudy pod názvem *Divadelní hry* (1896 a 1909), po druhé Miloslav Novotný v Díle Jana Nerudy, sv. 16, s titulem *Psáno pro jeviště* (1924). Naše vydání je třetí. Kromě již vydaných her otiskujeme zde po prvé v kritickém vydání ještě další dvě scénické práce Nerudovy, a to jednoaktovou veselohru *Stará hra* a zlomek nepojmenované veselohry.¹

Hry řadíme chronologicky. V připojeném oddílu *Dodatky* otiskujeme zmíněný zlomek veselohry a dva Nerudovy epilogy, připsané k hrám jiných autorů.²

Ženich z hladu, veselohra v jednom jednání, je Nerudovou dramatickou prvotinou. Po prvé byla hrána ve Stavovském divadle 1. ledna 1859 a tiskem byla vydána téhož roku v *Divadelní bibliotéce* J. Pospíšila, sv. 30. Druhé a třetí vydání vyšlo tamže r. 1864 a 1875. Autor uvedl v titulu, že hra byla napsána „s použitím francouzské anekdoty“. Tato anekdota byla však předlohou anonymní povídky *Eine Heirat aus Hunger*, otištěné v pražském německém deníku *Bohemii* r. 1842, č. 17. Podle ní pravděpodobně Neruda svou hru napsal.³

Základem našeho textu je třetí vydání hry, které se liší od předchozích vydání jen malými stylistickými změnami a rozdílným počtem výstupů. Původních deset výstupů prvního vydání zredukoval autor ve vydání druhém na osm a ve vydání třetím na sedm. Pod seznamem osob je vytištěno: „Poznamenání: Vpravo a vlevo myšleno vždy ze strany diváků.“

V záznamu různočtení otiskujeme za číslicí stránky (půltučně) a řádky (počítáme jen řádky textu) znění našeho vydání; číslice k němu připojená značí vydání s ním se shodující. Za závorkou] uvádíme znění odchylná.

9, 9—10 První, druhý sklepník — *chybí v 1. vyd.*; 11, 23 člověku 2] člověka 1; 12, 25 světlé látky 2] světlého plátna 1; 27—28 nedáte-li mně brzo 2] nedáte-li brzo 1; 13, 13 Martin (vejde)] Martin 2, 1; 23 Svoboda

¹ Na obě tyto práce upozornil M. Novotný ve stati *Dva dodatky k Nerudovi dramatikovi*, *Československé divadlo* 1937. O *Staré hře* psal v článku *Jan Neruda a A. H. Sokol*, *Kolo* (Umělecký měsíčník Moravského kola spisovatelů), leden 1937.

² Upozornil na ně A. Pražák v *Listech filologických* 1912 a M. Novotný je otiskl v Díle J. Nerudy, sv. 16, 1924.

³ Viz A. Pražák, *První období činnosti J. Nerudy*, *Literatura česká 19. stol.* III, 2, 1907, 399—412.

(jako prve)] Svoboda (z vnitřku) 2, 1; 14, 17 Nejspíše] Nejspíš 2, 1; 15, 28 těší, — eh, to] těší, eh — to 2, 1; 31 vystrojit — vid' ? 2] vystrojit, vid' ? 1; 17, mezi řádky 17 a 18 jen v 1. vyd.: Výstup pátý. Svoboda sám.; 18 Svoboda (sám) 2] Svoboda 1; 18, 1 Výstup pátý 2] Výstup šestý 1; 8 v distanci] v distancí 2, 1; 19, 27 čas 2] času 1; 29 dnes zde] zde dnes 2, 1; 20, 7 sestru. 2] sestru! 1; mezi řádky 9—10 v 1. vyd.: Výstup sedmý. Svoboda sám. v 2. vyd.: Výstup šestý. Svoboda (sám); 10 Svoboda (sám)] Svoboda 2, 1; 21, 13 kde jsem 2] kdy jsem 1; 15 Výstup šestý] Výstup sedmý 2 Výstup osmý 1; 16 Potom Bobrovská] Později paní Bobrovská 2, 1; 23 Bobrovská] paní Bobrovská 2, 1; 23, mezi řádky 21—22 jen v 1. vyd.: Výstup 9. Svoboda sám; 22 Svoboda (sám) 2] Svoboda: 1; 26 nezávidím, to 2] nezávidím. To 1; 34 otevrou] otevrou 2, 1; 24, 1 Výstup sedmý] Výstup osmý 2 Výstup desátý 1; 2 Bobrovská] paní Bobrovská 2, 1; 14 Bobrovské] paní Bobrovské 2, 1; 15 žádati 2] žádat 1; 25, 22 Bobrovské] paní Bobrovské 2, 1;

Prodaná láska, veselohra v jednom jednání, byla provedena po prvé v aréně ve Pštrosce 23. srpna 1859. Tiskem vyšla téhož roku v Divadelní bibliotéce J. Pospíšila jako sv. 31. Vydání druhé a třetí bylo vytištěno rovněž u Pospíšila v r. 1867 a 1879, čtvrté vydání vyšlo samostatně u Topiče r. 1887. Počet knižních vydání i množství scénických provedení nasvědčuje, že *Prodaná láska* byla neúspěšnější hrou Nerudovou. Je také původnější než *Ženich z hladu*, i když anonymnímu fejetonistovi *Národa* (1864, č. 169, *Obrazy literární*) připomínala Molièrovy *Směšné preciózky* a Miloslavu Hýskovi⁴ německou frašku Alexandra Wilhelmiho (1817—1877) *Einer muß heiraten* (*Jeden z nás se musí oženit*).⁵

Naše edice vychází ze čtvrtého vydání, které se od dřívějších vydání liší jen malými změnami slovními a slovoslednými. Také zde Neruda zredukoval počet výstupů, z původních desíti na sedm ve vydání druhém i dalších. — Pod seznamem osob je vytištěno: „Poznamenání. Vpravo a vlevo myšleno vždy od obecenstva.“

Změny v textu jednotlivých vydání zaznamenáváme stejným způsobem jako u *Ženicha z hladu*.

29, 4 Ivan Včelák 3, 2] Včelák Ivan 1; 5 Antonín Veverka 3, 2] Veverka Antonín 1; 6 Martin Kurka 3, 2] Kurka Martin 1; 31, 2 obrostlá, 3, 2] obrostlá; 1; 21 pusto; 2, 3,] pusto, 1; 22 jsem neměl 2, 1] neměl jsem 3; 32, 3 nyní se ale 2, 1] ale nyní se 3; 3 v květy 2, 1] ve květ 3; 5 kvetoucí 3] květoucí 2, 1; 8—9 láska je však 3] láska je ale 2, 1; 18 anděle! 3] anděli! 2, 1; 21 nedovolují] nedovolujou 3, 2, 1; 25 sprosté 2, 1] prosté 3; 30 labuti] labuť 3, 2, 1; 37 Opět zívá. 3, 2] Zívá zase. 1; 33, 2 Kurka. Veverka 3, 2] Kurka. Předešlý 1; 7 Kde jsi se tu však vzal] Ale kde jsi se

⁴ Nerudovy divadelní hry, doslov k edici M. Novotného Psáno pro jeviště, 1924.

⁵ O eventuální literární předloze Nerudově k motivu tlumočnickví lásky psal A. Pražák v *Hlídce Času* 1912, č. 13, 17/2.

tu vzal 3 Kde jsi se tu ale vzal 2, 1; 15 Vždyť však] vždyť ale 3, 2, 1; 23 jít! 3, 2] jít? 1; 24 mně 2, 1] mi 3; 32 chceš. 3, 2] chceš! 1; 35 mluvit. 3, 2] mluvit! 1; 34, 1 nadávky. 3, 2] nadávky! 1; 3 peníze, a ne tvá naučení 2, 1] peněz, a ne tvých naučení 3; 8 nade mnou. 3, 2] nade mnou! 1; 10 jen smějou 2, 1] vždy smějou 3; 11 peníze! 3, 2, 1] peníze. 4; 18 tolarův] tolarů 3, 2, 1; 18 ale zato 3] zato ale 2, 1; 19 zajímavá] zajímavá 3, 2, 1; 28 jména 3] jmena 2, 1; 30 zadlužil. 3, 2] zadlužil! 1; 31 Co 2, 1] Čeho 3; 36 utéct 2, 1] utéci 3; 36 řád 3, 2] řad 1; 37 zapravit 2, 1] zapraviti 3; 35, 1 hubičkuješ. 3, 2] hubičkuješ! 1; 2 taky. 3, 2] taky! 1; 4 Sebral nám však náš vak] Ale sebral nám vak náš 3 Sebral nám ale náš vak 2, 1; 4 do zástavy. 3, 2] do zástavy! 1; 5 útrpností 3] outrpností 2, 1; 8 obětuju. 3, 2] obětuju! 1; 9 Jsou tam však] Ale jsou tam 3 Jsou tam ale 2, 1; 9 vysvědčení. 3, 2] vysvědčení! 1; 17 vzdor mé dlouhé 2, 1] nedbaje mé dlouhé 3; 17—18 dobře zformulované 3, 2, 1] zformulované 4; 27 Vypůjč si] Vypůjč se 3, 2, 1; 28 To nejde! 2] To nelze! 3 To ale nejde 1; 29 Chce zase odejít 3, 2, 1] Chce odejít 4; 32—33 nepůjde-li to však 3] nepůjde-li to ale 2, 1; 36 Budu muset 2, 1] Budu musit 3; 36, 3 a možná že ji 3, 2] a třeba ji 1; 6 do rozpaků] do rozpaku 3, 2, 1; 14 holubičko? 3, 2] holubičko! 1; 23 jste nějaký 3, 2] jste mně nějaký 1; 24 Tys však] Ale tys 3 Tys ale 2, 1; 30 však zprostit 3] ale zprostit 2, 1; 37, 6 Teď však] Ale teď 3 Teď ale 2, 1; 11 uhne se 3, 2] uhne se zase 1; 12 jakpak se však] ale jakpak se 3 jakpak se ale 2, 1; 17 překvapeně] překvapena 3, 2, 1; 18 Ke konci] Ku konci 3, 2, *chybí* 1; 19 přiduseným] přiduseným 3, 2, 1; 23 líbáte? 3, 2] líbáte! 1; 30 Teď bych však] Ale teď bych 3 Teď bych ale 2, 1; 38, 1 ale jakpak] ale jakžpak 3 jakžpak ale 2, 1; 2 jménu 3] jménu 2, 1; 6 jako o 3] co o 2, 1; 10 jí] ji 3, 2, 1; 10 anděla?] anděla! 3, 2, 1; 14 Liduška 3, 2] Veverka 1; 15 Veverka 3, 2] Liduška 1; 17 jméno 3] jméno 2, 1; 21 namluvit] namluviti 3, 2, 1; 34 zívát.] zívát! 3, 2, 1; 39, 3 smyslův!] smyslů! 3, 2, 1; 8 mě 3, 2] mne 1; *mezi řádky 8—9 jen v 1. vyd.* Výstup pátý. Kurka, Veverka. 9 Kurka (vstoupí) 3, 2] Kurka; 12 musí být však] musí být ale 3, 2, 1; 19 Ale tvoje hlouposti] Tvoje hlouposti však 3 Tvoje hlouposti ale 2, 1; 20 si... vydlužit] se... vydlužit 3, 2, 1; 29 Výstup pátý 3, 2] Výstup šestý 1; 34 odešel! 3, 2] odešel. 1; 35 tedy! 3, 2] tedy. 1; 40, 5 Teď však] Ale teď 3] Teď ale 2, 1; 6 sice 3, 2] sic 1; 20 Ale já 3] Já ale 2, 1; 30 Budeš-li pak mlčet 3, 2] Mlčíš-li pak 1; 32 Ale já vždy] Já však 3 Já ale vždy 2, 1; 41, 1 býti] být 3, 2, 1; 14 se staneš jeho ženou 3, 2] se jeho ženou staneš 1; 18 obětí? 3, 2] obětí! 1; 22 Ale otře se 3] Otře se ale 2, 1; 23 není ani 3, 2] ani není 1; 27 cukrujou 3, 2, 1] cukrují 4; 28 stejni] stejní 3, 2, 1; 37 abys 3] abysi 2, 1; 42, 6 Výstup šestý 3, 2] Výstup sedmý 1; 7 Ivan. 3, 2] Ivan z pravé strany. 1; 8 Ivan (z pravé strany) 3, 2] Ivan 1; 11 budeme] budem 3, 2, 1; 12 můžeme 3] můžem 2, 1; *mezi řádky 27—28 jen v 1. vyd.* Výstup 8. Veverka a Kurka vystoupí. Ivan; 28 *Jen v 4., 3. a 2. vyd.* Veverka a Kurka (vystoupí); 29 snadno] lehce 3, 2, 1; 29—30 Já mám však] Ale já mám 3

Já mám ale 2, 1; 31 Ale divně 2, 1] Divně 3; 43, 3 Ona však] Ale ona 3
 Ona ale 2, 1; 4 nedosáhnu] nedotáhnu 3, 2, 1; 7 ke Kurkovi 3, 2] ku
 Kurkovi 1; 7 si vypůjčíme] se vypůjčíme 3, 2, 1; 44, 6 nadbytem 3, 2]
 nadbytkem 1; 9—10 zdejšímu 3, 2] v zdejším místě 1; 12 však] pak 3 ale
 2, 1; 12 jména 3] jmena 2, 1; 17 pomoci 3] pomoct 2, 1; 20 Nedostanete
 ji však] Ale nedostanete ji 3 Nedostanete ji ale 2, 1; 24 nedostanete jí]
 nedostanete ji 3, 2, 1; 29 chvíličku 2, 1] chvíličku 3; 45, 7 naznačíme]
 naznačím 3, 2, 1; 17 jaksi nehodí 3, 2, 1] nehodí 4; 19 přitisknete
 3, 2] přitiskněte 1; 22 Ale jakpak] Ale jakžpak 3 Jakžpak ale 2, 1; 46,
 1 v tomto listu se však] ale v tomto listu se 3 v tomto listu se ale 2, 1;
 4 mi nenapadlo 3, 2] mně nenapadlo 1; 5 chápete 3] chápáte 2, 1; 6 jménem
 3] jmenem 2, 1; 8 myslet 2, 1] myslit 3; 13 zapotřebí 2, 1] potřebí 3;
 13 Musíme s vámi však] Avšak musíme s vámi 3 Musíme s vámi ale 2, 1;
 15 dobré 2, 1] dobro 3; 16—17 prokazovat 2, 1] podporovat 3; 20 velké
 3, 2] veliké 1; 29 Mně se však] Ale mně se 3 Mně se ale 2, 1; 47, 1 Výstup
 sedmý 3, 2] Výstup devátý 1; 2 Později až Liduška. 3, 2] Mušek. Předešli.
 1; 4 vrátím se však] ale vrátím se 3 vrátím se ale 2, 1; 8 neodejdeme]
 neodejdem 3, 2, 1; 9 bude toho] toho bude 3, 2, 1; *mezi řádky 13—14*
jen v 1. vyd. Výstup 10. Marie. Předešli. Později Liduška.; 14 Marie
 (vstoupí) 3, 2] Marie 1; 20 sobě 2, 1] si 3; 23 prsoum 2, 1] prsům 3;
 30 myslela 2, 1] myslila 3; 48, 6 vyjádřuju] vyjadřuju 3, 2, 1; 10 než
 abych 2, 1] abych 3; 11 Nyní však to více] Ale nyní to už 3 Nyní toho
 ale více 2, 1; 17—18 Byla by to však] Avšak byla by to 3 Byla by to ale
 2, 1; 19 zdál se 3, 2] se zdál 1; 26 písmenami 2, 1] písmeny 3; 29 klekne
 a políbí 3, 2] klekne na kolena... 1; 33 jméno 3] jmeno 2, 1; 34 jméno
 3] jmeno 2, 1; 49, 8 znovu 2, 1] znova 3; 12 však] ale 3, 2, 1; 22 jména
 3] jmena 2, 1; 27 čtyř] čtyr 3, 2, 1; 28 políbit 3, 2] polibit 1; 31 jména 3]
 jmena 2, 1; 31 to však] ale to 3 to ale 2, 1; 50, 6 Nyní však 3] Nyní ale
 2, 1; 10 hynutí a napijte se] hynutí a napíte se 3, 2 hynutí být a napíte se
 1; 20 ale teď se 3] teď se ale 2, 1;

Nevěsta, označená Nerudou jako dramatický žertík pro jednu osobu, vyšla koncem r. 1859 v humoristickém almanachu Krakonoš na rok 1860, vydaném J. R. Vilímkem. Tento veršovaný monolog býval oblíben zvláště na ochotnických scénách.

Francesca di Rimini, tragédie o třech jednáních, byla provedena po prvé ve Stavovském divadle 15. ledna 1860. K reprisám již nedošlo. Knižní vydání, z něhož vycházíme, vyšlo nákladem spisovatelovým a tiskem Antonína Augusty v Litomyšli v březnu 1860. Pod seznamem osob vytištěno: „Poznámka. Vpravo vlevo myšleno ze strany obecnstva.“

V soudobém opise hry, psaném neznámou rukou, který se zachoval jako divadelní exemplář v divadelním oddělení Národního musea, škrtila censura v 1. výstupu druhého jednání projev sluhy Filipa, jímž bouří proti zvlí pánů, a slovo „kuběna“ (viz str. 108). Originál příslušného

úředního výnosu je zachován v uvedeném divadelním exempláři. Je datován 13. ledna 1860, tedy pouhé dva dny před premiérou hry, opatřen pečeti K. k. Statthaltereipräsidium in Böhmen a podepsán místodržitelem Mecsérym. Zní: „Francesca di Rimini wird gegen Weglassung der auf der Seite 22 und 51 gestrichenen Stellen zur Aufführung auf der Prager Bühne bewilligt.“

V literárním archivu Národního musea je zachován program Francesky di Rimini (faksimile viz v příloze), na němž je uvedeno o sedm osob více než v rukopisném exempláři hry. Jsou to „příslušníci služebnictva“, jejichž přítomnost na jevišti měla patrně oživit scénu a jejichž role byly pravděpodobně němé; proto je Neruda do tištěné hry nepojal. (Viz A. Pražák v Listech filologických 1912, 389—392.)⁶

V textu jsme upravili neskloňované tvary vlastních jmen *Gianciotto* a *Paolo* na str. 64, 84 a 90 a píšeme: v úloze *Gianciotta*, pana *Gianciotta*, *Paola*.

Žena miluje srdnatost, veselohra ve třech jednáních, byla otištěna v Máji, jarním almanachu na rok 1860, redigovaném Vítězslavem Hálkem. Knižně za života Nerudova nevyšla. Nebyla hrána na velkých pražských scénách, zato však byla často provozována na venkovských jevištích ochotnicky.

Jako částečnou předlohu uvádí autor v podtitulu francouzskou anekdotu. Podobně jako u Ženicha z hladu byla tato blíže neurčená anekdota zpracována v povídce rakouským publicistou Isidorem Hellerem (nar. 1816) *Der Schein trügt* (Zdání klame), která vyšla v Bohemii 1842, č. 1—12.⁷ — V časopiseckém otisku, z něhož vycházíme, je pod seznamem osob uvedeno: „Vpravo vlevo rozuměj ze strany obecenstva. Tištěno co manuskript.“

Na str. 122 jsme provedli textovou úpravu: Jsi o celých deset let mladší m. Jsi o celých deset mladší.

Merenda nestřídmych, označená autorem jako dramatické capriccio v jednom jednání, vycházela na pokračování v Humoristických listech 1860, v č. 46, 47, 48, 50 a 51 z 11. a 18. srpna, 1., 7. a 15. září. Knižně nevyšla. Na soudobých profesionálních českých scénách, pokud víme, nebyla provozována. — V časopiseckém otisku pod seznamem osob je uvedeno: „Pozn. Vpravo vlevo vždy od obecenstva.“

Na str. 175 píšeme: nevysmějete se nám m. nevysmějte

⁶ V oznámeních časopiseckých a na divadelních návěštích vylepených před premiérou na nárožích byla Francesca di Rimini bez Nerudova souhlasu uvedena s podtitulem Škaredý ženich a jeho nevěsta. Tento druhý titul pokládal Neruda za zvláště nevhodný a hru znevažující. (V dopise Anně Holinové 15. ledna 1860.) Viz A. Pražák, *Literatura česká 19. stol.* III, 2, 410, a M. Novotný, *Život J. Nerudy III*, 1954.

Kritický ohlas Nerudovy tragédie i veseloher v soudobém tisku zachytil M. Novotný v *Životě J. Nerudy II*, 1953, a III, 1954. Kladného ocenění došla Francesca dodatečně u polského básníka, orientalisty a slavisty Alexandra Chodzka (1804—1891) v jeho stati *La renaissance littéraire en Bohême. Les poètes modernes*, otištěné ve sborníku *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, jenž vyšel v Paříži r. 1864 redakcí J. V. Friče a L. Legera.

⁷ A. Pražák v uvedené stati v *Literatuře české 19. stol.* z r. 1907.

Já to nejsem, veselohra v jednom jednání, je poslední z her, které Neruda publikoval. Byla otištěna v Divadelním ochotníku, vydávaném Josefem Mikulášem Boleslavským, v 2. svazku II. dílu z roku 1863.

V podtitulu uvádí Neruda jako podklad této práce novelu německého spisovatele Levina Schückinga (1814–1883), aniž ji blíže určuje. Podle našeho zjištění jde o novelu *Viola*, otištěnou ve výboru Schückingových povídek *Aus alter und neuer Zeit*, I. Teil, Wien 1864, 179–224. Neruda znal ovšem novelu z některého otisku dřívějšího, pravděpodobně snad časopiseckého. Obsah novely vcelku přejímá. Převodl ji pouze do českého prostředí, provedl některé drobné odchylky dějové a přidal dvě osoby, studenta-básníka Ryšavého a drába. Děj novely, rozvedený do čtyř kapitol a vyprávěný v první osobě básníkem Alfredem Hellbornem, odehrává se u Nerudy v jednom aktu, zachovává jednotu času a místa a má dramatictější spád. Nerudovo autorství projevuje se pak zvláště silně v satirických narážkách na současné české literární poměry. — V tisku, s nímž pracujeme, je pod seznamem osob uvedeno: „Naproti divadlům veřejným (nikoli ochotnickým) zůstává veselohra *Já to nejsem* pouhý manuskript. Spis.“

Stará hra, označená prostě jako „scéna“, je zde otištěna z Nerudova rukopisu zachovaného v básníkově pozůstalosti v literárním archivu Národního musea (dále *R*). Rukopis obsahuje dva dvojlisty kvartového formátu a volnou osmerku. Popsáno je zcela šest kvartových stran, sedmá strana jen ze tří čtvrtin, osmá je prázdná. Osmerka je popsána z jedné třetiny. Název hry chybí.⁸ Kromě tohoto znění *R* jsou v pozůstalosti zachovány ještě tři opisy *Staré hry*.

Za života Nerudova vznikl toliko opis *O*, který vykazuje přímý zásah básníkovy ruky. Text *O* je ve skutečnosti druhou versí hry, kterou teprve po několika letech připravil pravděpodobně Nerudův mladší přítel A. H. Sokol, jednak na základě *R*, jednak na základě Nerudovy humoresky *U divadelního abonenta* (dále *A*).

Humoreska byla otištěna po prvé v časopise *Čech* 1865, II. půlletí, č. 2, 20/4 a vydána knižně naposled K. Polákem ve *Spisech Jana Nerudy, Arabesky* (v oddílu *Dodatky*), 1952. Tato próza je obsahově a většinou i slovně totožná s veselohrou *Stará hra*.⁹ Kromě jiných nepodstatných změn odlišuje se *A* od hry v pojmenování hlavní ženské postavy: v *A* se jmenuje Vilhelmína, ve veselohře (v obou versích) Matyllda. Rukopis prózy je neznám.

⁸ Starou hru uveřejnil po prvé Emerich Alois Hruška (1895–1957) v r. 1941 v knížce *Nerudův trojúhelník. Tři jednoaktové hry*. (Sbírka lidových divadelních her *Naše scéna*, Praha, Neubert 1941.) Neotiskl ji však podle rukopisu Nerudova (*R*), nýbrž podle opisu Ignáta Herrmanna (viz dále) s některými úpravami Herrmannovými. Spolu s ní tu vydal Hruška po prvé neznámý zlomek nepojmenované veselohry Nerudovy (viz str. 227) a pro divadlo upravený fejeton *Kam s ním?*

⁹ Na tuto souvislost a shodu upozornil po prvé Josef Brambora v *Bibliografii života a díla Jana Nerudy*, Praha 1942. Pokládal však aktovku za divadelní zpracování humoresky.

O je opisem elaborátu pravděpodobně Sokolova, který se nezachoval. Čítá 11 listů kvartového formátu, z nichž je plně popsáno 18 stran a 19. strana jen z poloviny. Tento opis je opatřen titulním listem s názvem *Stará hra. Scéna* od P. Leitnera a A. Sokola.¹⁰ Obě jména jsou škrtnuta a rukou Nerudovou je nad ně připsáno: „od Jana Nerudy“. Na rubu titulního listu, kde jsou rukou opisovače uvedeny jednající osoby hry, připsal Neruda vlastní rukou ještě poznámku: „Naproti zemskému divadlu pražskému tištěno co manuskript“.

Účast Sokolova spočívala zřejmě jen ve srovnání a sloučení textů *R* a *A*. Neruda proto mohl dodatečně škrtnout jméno Sokolovo i pseudonym P. Leitner a nahradit oboje svým jménem. Původní volbu pseudonymu P. Leitner bylo by snad možno vysvětlit tím, že Neruda nechtěl po uveřejnění humoresky podepsat vlastním jménem pouhou její dramatickou úpravu, zejména když počal pomýšlet na eventuální uvedení *Staré hry* na jeviště; jméno spisovatele Sokola snad mělo posloužit jako další krytí.

Za života autorova nebyla tato hra na scénu uvedena. Po prvé byla sehrána 8. června 1894 na herecké slavnosti na Žofíně Jiřím Bittnerem, Marií Laudovou a Hedvikou Málkovou¹¹. K tehdejší inscenaci pořídil opis hry z pozůstalosti Nerudovy I. Herrmann, a to podle druhé její verze (*O*). Na několika málo místech jsou slovní odchylky vzniklé úpravou Herrmannovou, k nimž patří i označení hry „rozmarná scéna“ místo původního „scéna“. Vedle tohoto opisu byl k této příležitosti pořízen ještě přepis opisu Herrmannova.¹²

Ze srovnání textů hry *R* a *O* a prozaické práce *A* vyplývá, že nejprve vznikl text *R*. Poté autor přeměnil hru s nepodstatnými celkem změnami v prózu *A*¹³ a teprve koncem let šedesátých, po příchodu A. H. Sokola do Prahy, nebo začátkem let sedmdesátých byla napsána druhá verze hry *O*, která se více shoduje s *A* než s *R*.¹⁴

K důkazu, že *A* vzniklo z *R*, jež podává textologický rozbor obou prací, přispívá i autorova poznámka „lože!!“, vepsaná tužkou do rukopisu *R* (viz dále různočtení k str. 222 a obrazovou přílohu 3). Označuje heslovitě motiv, který je rozveden teprve v humoresce a je přejet potom i do *O*.

K určení doby a okolností vzniku textu *R* přispívá výrok Dominikův

¹⁰ Jméno P. Leitnera je podle Novotného (v zmíněné již stati *Dva dodatky k Nerudovi dramatikovi* z r. 1937) pseudonym Nerudův, zvolený podle rodného jména matčina. — Druhý uvedený autor je moravský redaktor a spisovatel povídek a veseloher Antonín H. Sokol (1847–1889), který přišel začátkem roku 1868 do Prahy, aby zde redigoval původně brněnský časopis *Veselé listy*. Později patřil k přátelskému kruhu Nerudovu (Viz *Podobizny IV*, 37–38).

¹¹ Po druhé byla *Stará hra* provedena v dubnu 1940 v pražském divadle U Nováků přičiněním dramaturga tohoto divadla a prvního vydavatele *Staré hry* E. A. Hrušky.

¹² Podle zjištění M. Novotného ve stati *Dva dodatky k Nerudovi dramatikovi* je opatřen režijními poznámkami herce Aloise Sedláčka.

¹³ Dříve než byla *Stará hra* z pozůstalosti otištěna, zdramatisovala humoresku U divadelního abonenta Hana Vetrová, aniž věděla, že podniká opak toho, co již učinil sám Neruda. Vydala ji r. 1934 s jinými pro divadlo upravenými prózami Nerudovými v knize *Drobné scény (Hry českého jeviště, sv. 140, E. Rosendorf, Praha [1934])*.

¹⁴ M. Novotný pokládal r. 1937 mylně opis druhé verze *O* za „soudobý český opis“ rukopisu *R* a k existenci prozaické humoresky U divadelního abonenta v této souvislosti nepřihlédl, ač ji sám v r. 1924 vydal (*Dílo J. N., sv. 17*).

v *R*: „Před třemi nedělemi viděli jsme v divadle kus — myslím, že přeložený z francouzského.“ Vsuvka „myslím, že přeložený z francouzského“ byla potom vypuštěna v *A* i v *O*. Nerudovi mohlo tedy být podnětem k napsání aktovky o hádce novomanželů představení hry látkově příbuzné. Na českém jevišti bylo tehdy provozováno vskutku několik takových nenáročných her ze života mladých manželů, vesměs přeložených z němčiny. Byly to např. od R. Benedixe Svěhlavost (měla premiéru již v letech padesátých) a První den po svatbě (po prvé v Prozatímním divadle 15. ledna 1863); od K. A. Görnera Hádka pro nic a za nic (po prvé v Prozatímním divadle 14. dubna 1864); od Horna Šťastné líbánky (tamže 24. června 1864). Ve všech těchto hrách dochází v mladém manželství pro malichernou příčinu k hádce.¹⁵

Nerudova narážka na francouzskou veselohru, kterou mladí manželé před třemi nedělemi v divadle viděli, mohla být inspirována nejspíše Görnerovou fraškou. Německý autor Görner totiž nebyl uveden na ceduli a francouzská jména osob a lokalisace děje do Paříže zmýlily Nerudu, který se ve své recenzi této hry domníval, že jde o překlad z francouzštiny, a vyjádřil to také pravděpodobně v promluvě Dominikově, kterou po zjištění omylu upravil. Neruda vytýkal hře (v *Hlasu* 16. dubna 1864, viz *Divadlo II*, 282), že její „základní myšlenka je dosti otřepaná“, a také obsah Šťastných líbánek, uvedených na scénu o dva měsíce později, shledával (opět v *Hlasu* 26. června 1864, viz *Divadlo II*, 368) „tak otřelý, že nevíme, proč se opět [tato hra] dostala na jeviště“. Tentokrát však Neruda dodal: „Jen kdyby to byla práce zcela původní, našla by se omluva.“ Zdá se, jako by tu Neruda nepřímou ospravedlňoval vytvoření vlastní hry na podobný námět, neboť podle závěrečných slov Dominikových měly mít ve Staré hře „kousavé mladomanželské veselohry své české zakončení“. K této pointě směřují už i předcházející slova Dominikova a Matyldina, že „hráli jen starou komedii“... „ale přece zas původně“.

Z toho je možno soudit, že Nerudova Stará hra vznikla v dubnu až červnu 1864, a to jako český protějšek her cizích, který však neměl tyto dosavadní hry s námětem mladomanželských komických příhod napodobit, nýbrž spíše nahradit a překonat něčím životnějším a vtipnějším.¹⁶

Starou hru otiskujeme podle znění *R*. V různocnění uvádíme před závorkou] definitivní znění rukopisné, otištěné v edici; za závorkou zaznamenáváme nejprve různé úpravy nebo škrty v rukopise *R* (škrty klademe do špičatých závorek < >), dále následuje odchylné znění v druhé

¹⁵ Na Görnera v této souvislosti první upozornil v nepublikované glose Aleš Haman. Domnívá se (na základě úpravy textu, kde se mluví o francouzském původu kusu), že Görnerova hra byla Nerudovi přímým a jediným podnětem k napsání Staré hry, usoudil, že k němu došlo ve shodě s narážkou Nerudova Dominika, kterou bere i v jejím časovém určení doslovně, po premiéře Hádky pro nic a za nic, konané 14. dubna 1864.

¹⁶ S naším datováním Staré hry souhlasí vcelku také Nerudův seznam vlastních her, psaný po paměti na lístku zachovaném v pozůstalosti básníkově a obsahujícím i několik jiných záznamů. Je zde po veselohře Já to nejsem z r. 1863 uvedena i Stará hra s poznámkou „manuskript“. Podle toho vznikla Stará hra po vydání oné veselohry, kdy k tomu však došlo, nám lístek neprozrazuje, protože jej nelze přesněji datovat.

versi Leitner-Sokol O. Posléze přihlížíme i k textu humoresky A, a to jen tehdy, je-li text A ve shodě s textem O a podává tak důkaz, že byl textu O podkladem a předlohou vedle vlastního autorova rukopisu Staré hry (R). V takovém případě připojujeme k textu O poznámku (*podle A*), někdy i s bližším vymezením.

213, 4 hořícím] s hořícím O; 4 lihem] líhem O (*úprava tužkou*); 5 a stojacími] <Na stěně> a stojacími R; *mezi řádkem 5—6* <Výstup první> R; 7 přináší] <st> přináší R; 7 nádobí] nádoby O; 7 postaví] staví O; 9 *jen v O*: Matylda zpívá — „Bez tebe nemožno mi žít!“ — Mužičku, slyšíš? Zpívám tvou zamilovanou árii z „Blesku“ a ty se ani nepoděkuješ? Mně se zdá docela, že spí! Nu to je pěkný pořádek: manželka se hudbou a láskou rozchvívá, a pan manžel spí! — (*čárka před a pan doplněna tužkou; v podstatě podle A*; 9 *jen v R*: Aj ty už přinášíš kávu!; 9 Spíš, Dominiku?] Dominiku, spíš? O; 10 Dominik] Dominik (pohodlně) O; 11 Ale jdi? Pevně?] Ale jdi, pevně? O (*podle A*); 13 *jen v R*: Dej tedy, <pa> Dorotko, <pánu,> kávu na pánův <jeho> stolek; 15—16 rukama, načež Matylda nahlas] rukama. Matylda O; 18 I nic!] <Nic> I nic R; 19 oheň.] oheň! O (*podle A*); 20 vztahujíc] vytahujíc R, v <s> ztahujíc O (*škrť tužkou; podle A*); 26 nevím — já jsem] nevím <!>, — <Já> já jsem R, nevím <,> — já jsem O (*úprava tužkou; podle A*); 27 Šťastnému] <Mne> Šťastnému R; 27 jsem šťasten!] jsem šťasten. O (*podle A*); 214, 3 líným.] líný<m>. O (*úpravu tužkou; podle A*); 3—4 bys vstát, Matyldko,] bysi vstát, Matyldo, O (*i doplněno tužkou*); 6 dost!] dost. O (*úprava tužkou; podle A*); 7 když jsem si vzala už jednou] když už jsem si vzala O (*podle A*); 8 Vstane mezitím] Mezitím vstane O; 9 v čelo.)] <na> v čelo). <Byls vždycky tak líným? (odchází zase k své práci) Dominik: Moje povaha byla již od dětinstva pevná!> R; 11 tak pohodlným?] tak <líným> pohodlným? R, pohodlný<m>? O (*úprava tužkou; podle A*); 15 malíře pokojů] <studenta> malíře pokojů R, nějakého malíře pokojů O (*podle A*); 16 umělec] <student> umělec R; 17 v průjezdu, vidě?] v průjezdě <,> — vidě? (*škrť tužkou*) O (*podle A*); 21 bude Dorotka] bude <m mít> Dorotka R; 22 skříňku] skřínku O; 24 Dominik] Dominik (popíjí kávu) O; 26 I nebohému Vilibaldovi — hehehe!] I vzpomněl jsem si na ubohého Vilibalda — hahaha O (*podle A*); 27 Ano, ubohý človíček!] Ubohý člověk! O (*podle A*); 27 To je k popukání!] Je to ale k popukání, hehehe! O; 28 listu!] listu <!> O (*úprava tužkou*); 29 na tom! Nestydatý] na tom <,>!<n> Nestydatý R; 30 Rozmilý] <Uboh> Rozmilý R; 32—33 hodila vztekem celou] hodila celou O (*podle A*); 33 za mnou!“ —] za mnou!“ <—> O (*úprava tužkou*); Tu situaci] Ten obrázek O (*podle A*); 37 je génius] je skutečný génius O (*podle A*); 215, 1 že geniům se] že se geniům O (*podle A*); 3 Matylda (se smíchem)] Matylda (v smíchu) O; 5 lét] let! O (*úprava tužkou; podle A*); veselé nouze] <nouze, veselosti> veselé nouze R; 9 vycidíte] vycídíte O (*úprava tužkou; podle A*); 10 se půjdte] si půjdte O; 10 zlatku! Ten chlapík] zlatku <!> (*úprava tužkou*) Haha! ten chlapík O; 13 ten život?] váš život? O; 16 v hospodě] v hostinci

O (*podle A*); 16 z ní] z něho *O* (*podle A*); 18 místo: To jste tam až mnoho? v *O*: Byl bys dobře učinil! (*podle A*); 19 Někdy se už] ⟨Někdy!⟩ Někdy se už *R*, Baže ⟨,⟩ — někdy se už *O* (*škrt tužkou; podle A*); 21 z výtělku] z ⟨umění⟩ výtělku *R*; 24 jsme dostali] jsme ⟨vydělali⟩ dostali *R*; 24—25 jednu neděli] jednou v neděli *O* (*podle A*); 26 posluha, —] posluha, ⟨pro⟩ — *R*; 29 jen v *R*: (Pro sebe.) Brzy bych byl — (Nahlas.); 30 Všeho] Vše⟨chno⟩ *R*, Všecko *O* (*podle A*); 30 všechno seznal] všecko seznal *O* (*podle A*); 32 dostal velké peníze] dostal ⟨milou ženušku⟩ velké peníze *R*; 216, 3 Matylida] Matylida (v smíchu) *O*; 4 kamfrem] kafrem *O* (*podle A*); 5 kroků!] kroků, haha! *O*; 9—10 malířem] ⟨studentem⟩ malířem *R*; 12 ruku.] ruce! *O* (*podle A*); 13 malíř —] ⟨student⟩ malíř — *R*; 14 Dorotka] Dorotka (rychle) *O*; 14 je tu —] je tu! *O*; 15 Dominik] ⟨M⟩ Dominik *R*, Dominik (s líčeným udivením) *O*; 15 jdi, vida] jdi — vida *O*; 15 Řekni mně ale, Dorotko,] Řekni mně, Dorotko, *O*; 17 čtyry] ⟨tři⟩ čtyry *R*; 17 dni!] dny! *O* (*podle A*); 17 jsem minulou středu] jsem ⟨ve⟩ minulou středu *O*; 19 za mnou pořád] za mnou ⟨chod⟩ pořád *R*; 21 jakoby hubičkujíc] jakoby ⟨při⟩ hubičkujíc *R*; 22—23 zlostně: „Copak až odpovídá mně, a] zlostně a dělám tak, víte, jako bych hledala po zemi: „No, já tu nevidím žádného psa!“ — „Ale já vidím anděla!“ povídá on. A... *O* (*podle A*); 24 je vzdělaný] je ⟨to⟩ vzdělaný *R*; 24 dál. A on] dál. (Vždy rychleji mluvíc.) A on... *O*; 25 vždycky ku kašně —] pokaždé až ku kašně a — *O* (*podle A*); 26 Nu tak až také pak] A když je nyní už zde, může tě pak doprovodit *O* (*podle A*); 28 Přijď za chvíli] Přijď si za chvíli *O* (*podle A*); 31 usedne] usedl *O*; 31 neboj! Já vím, co] neboj. Znam lidi, vím, co... *O* (*podle A*); 33 zásad!] zásad. *O* (*podle A*); 36 tchýně] tchyně *O* (*podle A*); 217, 1 Dominik (zívá)] Dominik (potlačuje zívání) *O*; 4 sobota — sobota] sobota ⟨praví⟩, — sobota *R*; 6 Ty, poslouchej] Poslouchej *O* (*podle A*); 6 andílku!] ⟨ženuško!⟩ andílku! *R*; 8 Je už] Je ⟨zrovna⟩ už *R*; 8 Je už až třetí] Jsou hned tři čtvrtě na tři *O* (*podle A*); 11 Před až viděli jsme] Vždyť se pamatuješ, že jsme viděli před třemi nedělemi *O*; 12 jen v *R*: — myslím, že přeložený z francouzského —; 14 scéna — mezi] scéna — ⟨a aby⟩ mezi *R*; 14 přihodit! Abychom] přihodit ⟨-a⟩ Abychom *R*; 15 ale také vši možnosti se] se ale také vši možnosti *O*; 15—16 že sobě] ⟨ale⟩ že sobě *R*; 18—19 pět až třetí] tři čtvrtě *O* (*podle A*); 20 ano, ale] ano ⟨haha⟩ ale *R*; 20 pokoj, kdopak] pokoj, mužíčku, kdopak *O* (*podle A*); 20 může] může ⟨ale⟩ *R*; 22 Ty, poslouchej] Poslouchej *O* (*podle A*); 23 psycholog.] psycholog — *O* (*podle A*); 24 je dobře.] je dobře! *O*; 28 začnem.] začnem. ⟨Ty můžeš⟩ *R*; 29 na pokoji.] na pokoji ⟨!⟩ *R*; 36 Beře hravě] Beře ⟨mu⟩ hravě *R*; 218, 2 sednout] sednout ⟨, ženuško,⟩ *R*; 3 Dobře.] Dobře! *O* (*podle A*); 8 Matylida beře mu] Matylida ⟨vytr⟩ beře mu *R*; 10 Tak a teď] Tak — a teď *O*; 12—13 Mírní se] Mírníc se *O*; 14 hahaha —] hehehe — *O*; 15 andělem] ⟨andílkem⟩ andělem *R*; 15 že andělé —] že andělé odpouštějí — *O* (*podle A*); 18 uštěpačně] ⟨zlostně⟩ uštěpačně *R*; 18—19 hloupa, budu] hloupa, ⟨tak⟩ budu *R*; 20 Leda]

Leda ⟨,⟩ R; 21 vytknula. Přiznej se k tomu, že] vytknula ⟨,⟩. ⟨p⟩ Přizn ⟨áš⟩ se ⟨tedy⟩ k tomu ⟨a⟩ že R; 22 Nu a to] A to O (*podle A*); 22–23 co až chybu] jakou chybu ty bys mohl vytknout mně! O (*podle A*); 24 že jsi] že ⟨chyb⟩ jsi R; 26 směšnostmi] směšnostm ⟨i⟩ mi R; 27 bagatela!] ⟨malič —⟩ bagatela! R; 30 smím-li slyšet] smím-li se dozvědět O; 34 i bez hledání] beztoho, O (*podle A*); 37 Ty jsi] Jsi O (*podle A*); 37 — 219, 1 směšna, rozmysli se,] směšna ⟨např. již tím⟩, rozmysli se, není to R, směšna, — rozmysli se — O (*podle A*); 1 není to směšné] či není to např. směšné O (*podle A*); 2 opera?] opera. O; 3 Já si myslím] Já myslím O (*podle A*); 3 třikráte] třikrát O (*podle A*); 5 No když jsem] ⟨že jsem členem nějakého spolku, nemusila bys právě vytýkat.⟩ R, když jsem O (*podle A*); 5 členem] ⟨také⟩ členem R; 6 spolků!] spolků? O; 7 z toho?] z toho!? O (*podle A*); 9 brambory] zemčata O (*podle A*); 10 Musea] Muse⟨um⟩ a R; 14 spolků!] spolků. O (*podle A*); 15 z toho?] z toho! O; 19 myší.] myší! O (*podle A*); 22 Ženo, toho mám dost! S takovou] Ženo, s takovou O (*podle A*); 24 obětuju] ⟨podporuju⟩ obětuju R; 25 obětuješ!] ⟨podporuješ⟩ obětuješ! R; 26 pouhou] ⟨mužsk⟩ pouhou R; 30 roztrhne kresbu] roztrhne prudce kresbu O (*podle A*); 32 Ty jsi] (*v R chybně Ti*) Tys O (*podle A*); 34 kapsy.] kapsy! O (*podle A*); 36 Dominik: Ženo —] Dominik (vyskočí zlostně): Ženo, kdybys — O (*podle A*); 37 Volal jste] ⟨Ano, ano Mám⟩ Volal jste R; 37 pane, mám] pane? Mám O; 37 jít?] jít ⟨pane⟩? R; 220, 2–3 ano, ano — až peníze] ano, ano — ale jdi rychle (dává jí z tobolky papíry) tu máš moje zaznamenání a... O; 5 Matylida] Matylida (kousavě) O; 7 Dej] ⟨I⟩ Dej R; 7–8 Dorotko. Tak!] Dorotko, tak! O (*podle A*); 8 Schová peníze] schová je O; 8 Poslouchej jen vždy] Jen poslouchej vždycky O (*podle A*); 10 Ty jsi] Jsi O (*podle A*); 10 holka! (Klepe jí na tvář)] holka (klepne...) O; 11 Matylida] Matylida (vpadne zlostně): O; 11 uleknuta odchází] odchází uleknuta O; 13 jakou mám saň a] jak zlostnou ženu mám; O (*podle A*); 15–16 několikrát vždy] několikráte a vždy O; 16 vždy zlostněji] ⟨s⟩ vždy ⟨vzrůstají⟩ zlostněji R; 25 Ó já až věděla] Vždyť já to věděla, já nešťastná! O (*podle A*); 30 něco rádi] něco ⟨sami chceme⟩ rádi R; 31–32 Proto jsem musila] Proto ⟨tys také nechtěl mít mou matku v domě,⟩ jsem musila R; 221, 5 Dominik: Ženuško!] Dominik ⟨Z⟩: Ženuško! R; 6 Matylida] Matylida (v stálém pláči) O; 9 to je již mnoho] to je již ⟨přespříliš⟩ mnoho R, to je mnoho O; 10–11 neposlechl] nevyslechl O; 11 že jsi ve Vídni —] jak jsi litala po vídeňských besedách a jak — O (*podle A*); 16 matka] maminka O (*podle A*); 16 Nech] ⟨Neber⟩ Nech R; 17 vždyť je] vždyť ⟨jsi⟩ je R; 19 myslet] ⟨j⟩ myslet R; 22 ze špinavosti] ze ziskuchtivosti O (*podle A*); 24 příležitost opakovat] příležitost ⟨něco⟩ opakovat R; 27 a najmu] jdu a najdu O; 27–28 pro nás oba!] pro ⟨dva!⟩ nás oba! R; 30 budem] ⟨a⟩ budem R; 32 před témdním] před ⟨týdnem⟩ témdním R; 33 začnem] ⟨tak⟩ začnem R; 34–35 Vilibald, ten] Vilibald ⟨?⟩, ten R, Vilibald — ten O; 37 tenkrát] tenkrát O (*podle A*); 222, 1 dobře, proč] dobře;

proč *O* (*podle A*); 7 pak náhle a odhodlaně] pak se náhle odhodlá *O*; za slovem odhodlaně v *R* tužkou připsán znak *L*, odkazující k dodatečně tužkou vepsané poznámce „lože!“ (viz obrazovou přílohu 3), která je motivicky rozvedena v *O*: Ženuško, co myslíš, nebylo by líp, abychom vzali místo dvou sedadel celou loži, by také maminka mohla s námi chodit? — Jak? Ty pláčeš? (přistoupne k ní a sundá jí s lehkým násilím ruku se šátkem (Podívej se, Matyldko, na hodiny a řekni mně, kolik je — prosím! Matylda (plačtivým hlasem): Tři! (*V podstatě podle A*); 8 Matyldo, jsou právě tři hodiny, jsme s komedií sobotní hotovi,] Zrovna tři a jsme se sobotní komedií hotovi, dyl nesmíme dle úmluvy hrát, vid', že ne? *O* (*podle A*); Jen v *O*: Matylda (jako dříve): Ne!; 9—10 Jen v *R*: Matyldo, ty ani neodpovídáš? (Jde k ní, vezme ⟨a⟩ vezme ji kolem těla a vede slabě se vzpírající do popředí).; 11 Vid', že jsi to tak nemyslela? Vždyť já to také tak nemyslil,] Tys to tak zajisté nemyslela, jak jsi mluvila, právě tak jako já ne, — *O* (*podle A*); 12 jen komedii] jen starou komedii *O* (*podle A*); 14 Matylda (chvějícím se hlasem)] Matylda (jako dříve) *O*; Ne — ano — ano, ⟨hráli jsme jen starou komedii⟩ vždyť se máme už od dětinstva tak rádi, ach tak rádi! ⟨vid'⟩] Ano, ano — máme se již od dětinstva rádi, ach tak věrně rádi. *O* (*podle A*); 16 komedii, vid'?] komedii, vid', drahoušku *O* (*podle A*); 17 Ano, ale přece zas] Ale přec zase *O*; 17 Tys ale rozvinula] ⟨po⟩ Tys ale rozvinula *R*, Tys rozvinula *O* (*podle A*); 19 Matylda (žertovně)] Matylda *O*; No jen až já také!] v *R* škrtnuto tužkou, chybí v *O* i v *A*; tím] ⟨zde své⟩ tím *R*; 22 zakončení.] zakončení! *O* (*podle A*); 22 Opona padá!] Spustíme oponu! *O* (*podle A*).

Zlomek jednoaktové veselohry otiskujeme z rukopisu, který se zachoval v Nerudově pozůstalosti v literárním archivu Národního musea.¹⁷ Rukopis je bez názvu a obsahuje dva dvojlisty kvartového formátu (z nichž pět a půl strany je popsáno) a lístek, na němž si autor poznamenal seznam osob a k nim jména v úvahu přicházejících herců. Navíc je tu připsána ještě postava komisaře bez bližšího označení.

K určení a datování rukopisného zlomku může přispět údaj, že v roce 1861 čtyři soudobé časopisy (Boleslavan z 15. 2., str. 124, Lumír z 2. 5., str. 425, Čas z 24. 6. a Pražské noviny z 29. 6.) ohlásily, že Neruda napsal tři jednoaktové veselohry: Já to nejsem, Souboj a Ženat nebo neženat (tak v posledních zprávách, kdežto zprvu Ženat neženat).¹⁸ Z nich vyšla tiskem jen aktovka Já to nejsem r. 1863. O druhých dvou vznikly časem pochybnosti, zda byly vůbec napsány, nebo domněnky, že se ztratily. Okolnost, že poslední zprávy o hrách zněly zcela určitě a že aktovka Já to nejsem vskutku vyšla, mluvila by pro existenci rukopisu i ostatních dvou současně ohlašovaných her. Jejich ztráta pak není příliš pravdě-

¹⁷ Uveřejnil jej po prvé E. A. Hruška r. 1941 spolu se Starou hrou — (viz pozn. 8) ve svazku Nerudův trojúhelník; Nerudovu hru zde sám dopsal a pojmenoval Dobrodružství v hotelu. Pod tímto názvem a v této úpravě byla hrána v dubnu 1941 v pražském divadle U Nováků.

¹⁸ Viz M. Novotný, Život Jana Nerudy III, 155, 178.

podobná při Nerudově až pedantickém prý smyslu pro pořádek, dosvědčeném Quisem.¹⁹

Je tedy pravděpodobné, že zachovaný rukopis je zlomkem jedné z pohřešovaných veseloher. Sujet napsaných dvou výjevů vede k domněnce, že jde o torso frašky ohlašované r. 1861 s názvem Ženat nebo neženat.

Autorovy škrty a úpravy rukopisu uvádíme za závorkou].

227, 7 pravé strany a jde] pravé strany (<):> a jde; 15 Svíčky] Svíč<e>ky; 23 plešatí,] <z> plešat <ěla> í; 23 mlíčnatí] <z> mlíčnatí; 24 neodpustil!] neodpustil <ničeho>!; 228, 5 prosím, již obydleny] prosím, <zadány> již obydleny; 14 zvoní opět] zvoní <zas> opět; 15 Zde vedle] <Ale> Zde vedle; 17 všechno.] všechno. <(P)>; 28 že jsem si před] že jsem <ti> před; 34 věř mně, že] věř mně <!>, že; 229, 3 Ale ten] <Ano, včera.> Ale ten; 8 S vejci, to se rozumí] <Bez vajec, ale> S vejci, to se rozumí; 15 rozumíte! Ti chlapi] rozumíte <?>! <Těm chlapům> Ti chlapi; 23 svatba ze špekulace] svatba <bez> ze špekulace; 24 otcem jejím] otcem <žen> jejím; 29 nudit, zkrátka] nudit, <ano> zkrátka; 32 Čím je?] <Kupcem> Čím je?; 33 Obchodníkem.] Obchodníkem <!>. ; 34 ze staré polabskovojské] ze staré <drevánsko-> polabskovojské; 35 Ale panské] <Ty snad již nahlížíš!> Ale panské; 230, 5 z pouhé jen] z pouhé <ho> jen; 6–7 s polabským vojvodou] s <drevanským> polabským vojvodou; 7 uteklo děvče] <šlo dě> uteklo děvče; 7–8 v té společnosti! Chci] v té společnosti <,)>! chci; 15 pokoje!] pokoje! <Odpustíš již>; 231, 1–2 v R: jinakým <mladším> jmenem <,)> <vždyť nejsme v stáří tak dalece od sebe>; 9 Dobré jitro, slečno!] Dobré jitro, < drahá Terezie> slečno!; 9 (podává Terezii ruku, která] (podává <jí> <této> Terezii ruku <)>, která; 18 depeše panu] depeše <na> panu; 24 v R: svěřil jsem se mu, <on ví>, že <jsme> se zde <zdrželi> <zdržíme> zdržet musíme; 232, 9 Poručníka jsem oklamala] <Dobrého> Poručníka <jsme> jsem oklamala; 18 nás musí] <mne> nás musí; 22 list v ruce. Kliment] list v ruce <)>. Kliment; 29 Ani v předsíni] Ani v před<pokoji> síni; 233, 5 pořád v předsíni?] pořád <zde> v před<pokoji> síni?; 7 dolů fiakrovi] dolů <do> fiakrovi; 12 v R: z <předsíně> pokoje a <hned> přímo ven <do> z předsíně; 14 jí ruku. Odcházejí] jí ruku. <y> Odcházejí.

Dva epilogy k cizím hrám. — Eliška Pešková v Zápiscích české herečky (1886, str. 42 a 50) se zmiňuje, že Neruda připsal do her, které si zvolila ke své benefici, nové úlohy, aby jí umožnil uplatnit se na jevišti. Byla to prý úloha kněžice Vladislava ve hře Břetislav Bezejmenný, kterou podle H. Schmida²⁰ pro české divadlo vzdělal J. V. Frič. Kněžic Vladislav

¹⁹ L. Quis, *Knihy vzpomínek*, 1902, 378: „Věci své, zejména papíry, měl [Neruda] vždy pečlivě uspořádány... O ztracených nebo založených rukopisech nebylo u něho nikdy ani řeči.“

²⁰ Dr. Herrmann Theodor von Schmid (1815–1880), německý romanopisec a dramatik, vydal v Lipsku r. 1853 málo hranou tragédii Bratislav, které dal Frič ve svém českém zpracování i nové jméno. Neruda referoval o českém zpracování a představení hry v *Národních listech* 14. dubna 1866 (viz *Divadlo III*, 98).

objevuje se v dramatu v posledním výstupu hry jako mluvčí poselstva přinášejícího korunu umírajícímu Břetislavovi dvakrát (celkem šest veršů) a nebyl patrně uveden do hry teprve Nerudou. Neruda však mu vložil na konec do úst výmluvná slova, jimiž nabádá Přemyslovce a český národ ke svornosti. Tuto závěrečnou řeč Vladislavovu připsal Neruda pravděpodobně nejen kvůli Elišce Peškové, ale také pro češtější vyznění hry.

Epilog Vladislavův v Břetislavu Bezejmenném je prvním Nerudovým dramatickým projevem, který byl přednesen na českém jevišti. Hra vyšla tiskem v Divadelní bibliotéce J. Pospíšila r. 1857 a byla po prvé dávána ve Stavovském divadle 1. ledna téhož roku.

Po druhé zasáhl Neruda do původní hry moravského žurnalisty a povídkáře Leopolda Hansmanna (1824—1863). Přibásnil do jeho pětiaktového dramatu Jaroslav Šternberk aneb Porážka Mongolů u Holomouce závěrečný projev mladého Viktora ze Žerotína, syna moravského pána Bluda ze Žerotína. Ani postava Viktorova nebyla vytvořena teprve Nerudou; Viktor Žerotín vystupoval ve hře dvakrát, v 6. a 11. výstupu druhého jednání. Národně politické aktuálnosti dostalo se hře tím, že v závěrečném projevu Žerotínově se vyžaduje zachování jednoty Moravanů a Čechů.²¹

Hansmannovo drama bylo sehráno jednou v Novoměstském divadle 23. října 1859 a Neruda referoval o tomto představení v *Obrazech života* v listopadu 1859. (Viz *Divadlo I*, 58.) Tiskem hra nevyšla a zachovala se jen ve dvou rukopisných exemplářích, psaných neznámou rukou, v divadelním oddělení Národního musea. Exemplář sign. A 174 je psán švabachem, sign. A 175 latinkou. Z tohoto exempláře epilog otiskujeme.

*

Kromě tohoto známého dramatického díla Nerudova máme zprávy ještě o *dvou jiných hrách*, jejichž osud však není znám. Jde o jednoaktovou veselohru *Souboj*, oznamovanou v r. 1861 (viz str. 246), a o hru, o níž přinesl nepodepsanou zprávu *Hlas* ze 17. listopadu 1864 pod titulem *Český vaudeville*. List oznamuje, že jeho fejetonista Jan Neruda napsal dvouaktový vaudeville z českého společenského života, k němuž skládá hudbu p. Labler Daskovský. Hudební skladatel a kritik Ladislav Labler Daskovský (1844—1870) byl hudebním referentem *Hlasu*, Nerudovým redakčním kolegou. Svěřil-li mu Neruda k zhudebnění některou upravenou starší svou práci divadelní nebo psal-li pro něho hru novou, nelze zatím říci.

Doloženy jsou také Nerudovy pokusy o překlady divadelních her. V r. 1854 přinesl *Lumír* č. 46 zprávu, že Janko Hovora — pseudonym mladého Nerudy — přeložil Lessingova *Moudrého Nathana*. O překladu

²¹ Pokud jde o ostatní skutečné nebo domnělé interpolace Nerudovy v Jaroslavu Šternberkovi, odkazujeme k edici M. Novotného *Psáno pro jeviště, Dílo J. Nerudy*, sv. 16, 194, str. 239, 243—245, 264—266 a k Novotného stati *Z Nerudových dramatických prvotín* otištěné ve vzdělávací příloze *Národních listů* 1924, č. 54, 24/2.

však více zpráv nemáme. Arbes zaznamenává ve vlastní bibliografii (Soupis prací Jakuba Arbesa, Obzor literární a umělecký II, 1900, 191), že Neruda přeložil společně s ním veselohru Julia Rosena²² Jací jsou ti naši muži, která byla provedena po prvé v Prozatímním divadle 19. června 1877 a vyšla tiskem bez udání překladatele v Divadelním ochotníku, sv. 152, r. 1878. Přeložená veselohra, nazvaná v originále O diese Männer, byla z nejúspěšnějších her Rosenových a Neruda ji také příznivě přijal v Národních listech 23. června 1877 (viz Divadlo V). Hra předvádí řadu typů mužských a ženských v jejich vztazích rodinných, manželských i mileneckých.

V písemné pozůstalosti básníkově v literárním archivu Národního musea je uchován nepodepsaný a nedatovaný rukopis hry Kdo s koho s podtitulem Obraz ze života ve dvou jednáních, psaný neznámou rukou. Rukopis má dvacet listů kvartového formátu, z nichž je popsáno 24 stran. Hra téhož názvu a téhož obsahu, ale jen o jednom jednání, vyšla r. 1876 v Divadelním ochotníku J. Mikuláše Boleslavského, sv. 110. Jako autor je uveden J. Kolín (dle všeho pseudonym). Obsahem hry je konflikt lásky mladých lidí s malicherným svárem paličatých otců, obou mlynářů. Tištěný text se liší od rukopisu některými textovými změnami, vyplývajícími ze zkrácení dvouaktové hry na hru jednoaktovou. Název Kdo s koho by mohl být vykládán jako případná obměna názvu nezachované Nerudovy hry Souboj. Autorství Nerudovo vylučuje však celková koncepce této primitivní práce. Podle zpracovaného námětu se lze domnívat, že tato hra by mohla být začátečnickým dramatickým pokusem Nerudova přítele A. H. Sokola, jenž psal povídky z vesnického života a v pozdějších letech divadelní hry z městské společnosti. V povídkách rozvíjel podobné náměty jako ve hře Kdo s koho.²³

Při jazykové úpravě textu jsme se řídili edičními zásadami uplatňovanými již při vydávání dřívějších svazků Nerudových spisů a přihlíželi jsme přitom k Pravidlům z r. 1957. Ojedinělé Nerudovo psaní *poezie*, *prozaický* ponecháváme (str. 22, 31). Na str. 67, 87 a 123 doplňujeme v monologových pasážích pod označení *Výstup* jméno jednající osoby.

²² Julius Rosen, vl. jm. Nikolaus Duffek (1833–1892), narozený v Praze, byl v šedesátých letech úředníkem pražského policejního ředitelství, později divadelním režisérem ve Vídni a Hamburku. Byl plodným německým spisovatelem veseloher, většinou úspěšných, ale bez vyšší umělecké hodnoty.

²³ Viz např. Sokolovu moravskou vesnickou povídku *Z doby komety*, Praha 1873, a charakteristiku Sokolových prací u M. Hýska, *Literární Morava* 1911.